

**Eesti Kirjandusmuuseum
Eesti-uuringute Tippkeskus**

Eesti-uuringute Tippkeskuse konverents

**Eesti-uuringute
interdistsiplinaarsed
dialoogid**

28. ja 29. aprillil 2016
Jõgeva jahimajas Trofee

**Ajakava
Ettekannete teesid**

**EKM Teaduskirjastus
Tartu 2016**

Eesti-uuringute interdistsiplinaarsed dialoogid

Koostanud Piret Voolaid, Meelis Roll
Toimetanud Asta Niinemets
Kaane kujundanud Andres Kuperjanov
Kaanefoto: Trofee jahimaja
Küljendanud Diana Kahre

Konverentsi korraldajad Mare Kõiva, Meelis Roll, Piret Voolaid

Konverentsi veebileht http://www.folklore.ee/CEES/2016/konve_1.htm

Konverentsi toimumist toetab Euroopa Liit Euroopa Regionaalarengu Fondi kaudu (Eesti-uuringute Tippkeskus), see on seotud Eesti Teadusagentuuri institutsionaalse uurimisprojektiga IUT 22-5.

Euroopa Liit
Euroopa
Regionaalarengu Fond

Eesti
tuleviku heaks

ISBN: 978-9949-544-99-8 (pdf)
ISBN: 978-9949-544-98-1 (trükis)

© Autorid 2016
© EKM Teaduskirjastus 2016

AJAKAVA

Neljapäev, 28. aprill 2016

8.13–9.52 Rong Tallinn–Jõgeva

9.00 Väljasõit Tartust Eesti Kirjandusmuuseumi eest

10.00 Väljasõit Jõgeva raudteejaamast

10.30 Saabumine Trofee jahimajja, majutamine

10.45 Registreerimine, tervituskohv

11.25 Avamine

Paneeli juhatab Piret Voolaid

11.30–11.50 Renate Pajusalu, Maria Reile. Väiksed sõnad – suured teod: pronoomenikasutuse praktikad (PUT 701)

11.50–12.10 Margit Sutrop. Emotsioonidest rahvapsühholoogias ja moraalis (IUT 20-5)

12.10–12.30 Mari Sarv. Arhiivipõhise folkloristika väljakutsed (IUT 22-4)

12.30–12.50 Mare Kõiva. Järjepidevus ja uuendused: narratiivid, usundiuurimine ja folkloori lühivormid (IUT 22-5)

12.50–13.10 Anneli Saro, Marina Grišakova, Raili Marling. Esilduvad lood: jutustamine ja ühine tähendusloome narratiivses keskkonnas (PUT 192)

Ühispildi tegemine

13.10–14.30 Lõunapaus

Paneeli juhatab Anneli Saro

14.30–14.50 Irina Belobrovtseva, Aurika Meimre. Eesti Ida ja Lääne vahel: „oma“, „teise“, „võõra“, „vaenlase“ kujundite paradigma 20. sajandi Eesti kultuurides (IUT 18-4)

14.50–15.10 Liina Lukas, Arne Merilai. Eesti kirjandus digitaalses ja võrdlevas paradigmas (IUT 20-1)

15.10–15.30 Marin Laak. Kirjanduse formaalsed ja informaalsed võrgustikud kultuuriloo allikana (IUT 22-2)

- 15.30–15.50 Ahti Lohk, Kristiina Ross. Kultuurinihe eesti keeles 17./18. sajandil (PUT 550)
- 15.50–16.10 Helle Metslang. Projektist „Kirjakeele morfosüntaksi varieerumise integreeritud mudel: pilootuuring eesti keele näitel“ (PUT 475)

16.10–16.40 Kohvipaus

Paneeli juhatab Helle Metslang

- 16.40 –17.00 Liina Lindström. Korpuspõhine eesti murrete süntaks (PUT 90)
- 17.00–17.20 Heiki-Jaan Kaalep. „Eesti keele arvutimudelid“: misasja nad seal teevad? (IUT 20-56)
- 17.20–17.40 Einar Meister. Kõneuringud Küberneetika Instituudis – foneetikast kõnetehnoloogiani (EKT 70)
- 17.40–18.00 Meelis Mihkla. Kõnestiilid, lauseprosoodia ja fonoloogiline varieerumine (IUT 35-1)
- 18.00–18.20 Jaan Ross. Muusika performatiivsed aspektid (IUT 12-1)

Stendiettekanded

Siim Orasmaa. Tekstide automaatne ajasemantiline analüüs

Heili Orav. Eesti Wordnet

Kadri Vider. Eesti Keeleressursside Keskuse võimalused humanitaarteadlaste jaoks

Marin Laak. Digitaalse kuuluvuse mudel: Kreutzwaldi sajand ajatelgedel

18.30–19.30 Õhtusöök

19.30–21.30 Töörühmade kogunemised vastavalt rühmajuhitide plaanidele

Reede, 29. aprill 2016

8.00–9.00 Hommikusöök

Paneeli juhatab Mare Kalda

- 9.00–9.30 Vivian Bohl. Jagatud emotsioonid peegeldavad sotsiaalseid suhteid (eetika, keele- ja vaimufilosoofia töörühm)
- 9.30–10.00 Liisi Laineste. On see Haha, Wow või Sad: Reaktsioonid Facebook Reactionsile (nüüdiskultuuri (sh meedia) uuringute töörühm)
- 10.00–10.30 Triinu Ojamaa. Diasporaeestlaste lõimumisest pagulasmemuaaride näitel (migratsiooni ja diasporauuringute töörühm)
- 10.30–11.00 Tõnno Jonuks. Eesti loodususund (usundi- ja müüdiuuringute töörühm)
- 11.00–11.30 Johanna Ross. Nõukogude eesti naiskirjanduse rahvuskeskne ja sookeskne vastuvõtumudel (soouuringute töörühm)

11.30–12.00 Kohvipaus

Paneeli juhatab Triinu Ojamaa

- 12.00–12.30 Epp Annus. Ainsuse mitmus ja mitmuse ainsus: kultuuripraktikatest, liiasusest ja isedusest (ajalooliste väljendus- ja kultuuripraktikate uuringute töörühm)
- 12.30–13.00 Narratiivi uuringute töörühma arutelu tulemused (juhid Marina Grišakova ja Eda Kalmre)
- 13.00–13.30 Rutt Hinrikus. Suulise ja kirjaliku piiril. Erich Talve juhtum (biograafika töörühm)

13.30–14.00 Esitlused

Epp Annus. Journal of Baltic Studies erinumber „Between Arts and Politics: A Postcolonial View on Baltic Cultures of the Soviet era“ 47/1 (2016)

Ivi Zajedova. Mäetagused: Hüperajakiri 63 (2016)

Aimar Ventsel. Folklore: EJF 63 (2016)

Eve Annuk. Soouuringute ajakirja Ariadne Lõng erinumber 1/2 (2015)

Jaan Ross. Muusikateaduse aastaraamat „Res Musica“

Arne Merilai. Methis. Studia humaniora Estonica poeetika erinumber 16 (2015)

14.00–15.00 Lõunapaus

Paneeli juhatab Einar Meister

15.00–15.30 Kairi Tamuri, Meelis Mihkla. Rõõmu, kurbuse ja viha väljendamisest eestikeelses sünteeskõnes (digitaalhumanitaaria ja keeletehnoloogia töörühm)

15.30–16.00 Tiit Hennoste, Helle Metslang, Külli Habicht, Anni Jürine, Kirsi Laanesoo, David Ogren. Üldküsimuse vorm ja funktsioonid läbi nelja sajandi ja kuue tekstiliigi (korpuspõhiste keele-, kirjanduse ja folkloori uuringute töörühm)

16.00–16.30 Tuulike Kivestu. Muusikaüliõpilaste refleksiooni toetamine pilliõppes (kõne- ja muusikauuringute töörühm)

16.30–17.00 Kirjakultuuri ja kirjandusuuringute töörühma arutelu tulemused (juhid Liina Lukas ja Arne Merilai)

17.00 Lõpetamine

17.30 Väljasõit Tartusse, peatus Jõgeva raudteejaamas

18.10 Rong Jõgeva–Tallinn

Veebruaris 2016 tehti teatavaks üheksa Euroopa Liidu regionaalarengu fondi toetusraha pälvinud tippkeskust, humanitaaria valdkonnas rahastatakse Eesti Kirjandusmuuseumi juhivat Eesti-uuringute Tippkeskust (Centre of Excellence in Estonian Studies – CEES).

Tippkeskuse moodustavad viieteistkümne institutsionaalse ja personaalse uurimisprojekti põhitäitjad, samuti tippkeskuse ülesannetega seotud projektitäitjad, sh doktorandid. Avakonverentsi „Eesti-uuringute interdistsiplinaarsed dialoogid“ peamised eesmärgid on konsortsiumiga liitunud uurimisprojektide vastastikune tutvustamine ning taotlusest lähtuvate tööruhmade teoreetiliste ja praktiliste lähtekohtade määratlemine, samuti edasiste interdistsiplinaarsete koostööplaanide täpsustamine.

Esimese päeva ettekanded keskenduvad tippkeskusega liitunud institutsionaalsetele ja personaalsetele uurimisprojektidele, õhtul toimuvad tööruhmade kogunemised-arutelud vastavalt rühmajuhtide äranägemisele.

Tippkeskuse taotluses plaanitud tegevuskava piires alustavad tööd 12 valdkondadeülest tööruhma: ajalooliste väljendus- ja kultuuripraktikate uuringute tööruhm, biograafika tööruhm, digitaalhumanitaaria ja keeletehnoloogia tööruhm, eetika, keele- ja vaimufilosoofia tööruhm, kirjakuultuuri ja kirjandusuuringute tööruhm, korpuspõhise keele-, kirjanduse ja folklooriuuringute tööruhm, kõne ja muusika uuringute tööruhm, migratsiooni- ja diasporaa-uuringute tööruhm, narratiiviuuringute tööruhm, nüüdiskultuuri (sh. meedia) uuringute tööruhm, soo-uuringute tööruhm ning usundi- ja müüdiuuringute tööruhm. Konverentsi teise päeva ettekanded lähtuvadki tööruhmadest ning kajastavad konkreetsemaid uurimistulemusi, samuti esindavad tööruhmade suundumusi ja tegevusliine.

**Tippkeskusega liitunud uurimisprojektide
tutvustused**

Eesti Ida ja Lääne vahel: „oma“, „teise“, „võõra“, „vaenlase“ kujundite paradigma 20. sajandi Eesti kultuurides (IUT 18-4)

***Irina Belobrovtsjeva, Aurika Meimre
Tallinna Ülikool***

Varasem töö teemadel „Tallinna tekst vene kultuuris“ (ETF 5389/G0304), „Kultuuri topograafia: vene kultuuritegelased-suvitajad Eestis“ (ETF 6966), „Eesti tekst vene kultuuris. Vene tekst eesti kultuuris“ (SF 0130126s08), „Juri Lotman ja Eesti: 1950–1993. Lotmani elu ja töö kroonika“ (JD 171) jt on näidanud, et paljude teemade kõrval üks tähtsaimaid on „oma“ ja „võõra“, või selle teisendi „meie“ ja „nemad“ dialoogi võimalikkuse probleem. Kaasaegses kirjandusteaduses ja kultuuriloos on seda küsimust uuritud ja uuritakse senini aktiivselt ja produktiivselt. „Oma“ ja „võõra“ küsimuse senist uurimist võib pidada rahuldavaks, samas peab nentima, et aja jooksul on selle käsitlused muutunud.

Teiste rahvaste, sootsiumite ja kultuuride tunnetamist on eri ajaloetappidel käsitletud filosoofilises, kultuuriloolises ja politoloogilises kirjanduses. Eelnimetatud probleemi uurimist jätkatakse aktiivselt ka tänapäeval, eriti selle ajaloolises aspektis. Nii näiteks töötab Saksa maal vene/saksa ja saksa/vene uuringute alal terve uurijate rühm, kes on üllitanud rea teadustöid oma valdkonnas („Западно-восточные отражения“ kaks seeriat: „Русские и Россия глазами немцев“ ja „Немцы и Германия глазами русских“). Venemaa Teaduste Akadeemia on alates 1994. aastast korraldanud ümarlaudu teemal „Россия и мир: проблемы взаимовосприятия“, 2001. aastal korraldas rahvusvaheline psühholoogia ajaloo assotsiatsioon Peterburis rahvusvahelise konverentsi „„Наши“ и „чужие“ в российском историческом сознании“ jne.

Tunduvalt vähem on uuritud „oma/võõra“ probleemi ühte osist – „vaenlase kuju“. Ehkki esimesed relevantused uurimused ilmusid juba 1940. aastal (nt Borkenau, F. The totalitarian enemy, London), vajab „vaenlase kuju“ laialatuslikku valdkondadevahelist diakroonilist ja sünkroonilist uurimist.

20. sajandi dramaatiline kulg on muutnud rahvaste üksteise tunnetust ja teinud oluliseks „võõra kuju“ muutumise „vaenlase kujuks“. Samas

on oluline, et „vaenlase kaju“ on sel sõdadest küllastunud perioodil sageli omandanud rahvusülese tähenduse, mistõttu kaugeltki alati ei ole võimalik kindlalt määratleda „vaenlasena“ pelgalt „võõra“ rahva esindajaid, aga ka n-ö vastasleeris olevaid „omi“ inimesi. Seega omandavad „vaenlase kaju“ valitsevad režiimid – olgu see siis kommunism, fašism või mõni muu -ism.

Viimastel aastatel on „vaenlase kaju“ pälvinud suuremat humanitaarteaduslikku huvi, ehkki tegemist on vaid esimeste sammudega, sh ka vastava teema metodoloogias. Probleemi valdkondadevahelisisust näitab see, et nimetatud teemat uurivad paralleelselt nii psühholoogid, etnopsühholoogid, sotsioloogid, politoloogid, kulturoloogid, filoloogid, kunstiteadlased kui ka ajaloolased. Siinkohal väärivad mainimist järgmised teemakohased tööd: McNair, B. Images of the Enemy. London, 1988; Volkan, V. D. The Need to Have Enemies and Allies. Northvale, N. J., 1988; Clark, T. Kunst und propaganda. Das politische Bild im 20. Jahrhundert. Köln, 1997; Lazari, A. de, ed., Wzajemne uprzedzenia pomiędzy Polakami i Rosjanami: Materiały konferencyjne (Łódź, 2001); Гудков, Л. Идеологема „врага“: „Враги“ как массовый синдром и механизм социокультурной интеграции // Образ врага. М., 2002; Невежин В. А. „Если завтра в поход...“. Подготовка к войне и идеологическая пропаганда в 30-х – 40-х годах. М., 2007 jpt. „Vaenlase kaju“ on muutunud erinevate kunstiliikide kujutusobjektiks (vt nt Belgia kirjaniku Amélie Nothombi romaani „Vaenlase kosmeetika“ (2001), Mark Danielsi dokumentaalfilmi „Enemy image“ (2005) jne). Kõik see tõestab nii teadusühist kui ka üldinimlikku huvi antud teema vastu ja selle *aktuaalsust*.

Uurimuse peaesmärk on lahti seletada TEISE kultuuri ja inimese tunnetuse roll enamuse identiteedi säilimisel ja kultuuripotentsiaali tõstmisel paradigma OMA/VÕÕRAS/VAENLANE siseste muutuste näitel pikas ajaloolises perspektiivis.

Meie projekti lisaesmärgid: 1. Uurida ja esitleda Eesti ja Euroopa üldsusele „oma“, „teise“, „võõra“, „vaenlase“ kujundite paradigma problemaatika spetsiifilisust 19. sajandi lõpus ja 20. sajandil Eesti erinevate kultuuride näitel. 2. Tuua välja nimetatud paradigma esinemise traditsioonid ja uudsus. 3. Määratleda need ühiskondlikud protsessid, ilmingud, alusväärtused jms, mida on „vaenlase kaju“ suutnud mõjutada

Eestis vastaval ajaloo perioodil. 4. Määratleda nähtav ja varjatu meie huviorbiidis oleva paradigma probleematika kultuuris, kirjanduses, kunstis, tehes seda teadmiseks, et just kultuur on see keskkond, mis kujundab ajalugu. 5. Vaadelda hüpoteesina võimalust pehmendada „vaenlase kujust“ tingituna ühiskonnas eksisteerivaid vasturääkivusi ja pingeid.

„Eesti keele arvutimudelid“: misasja nad seal teevad? (IUT 20-56)

Heiki-Jaan Kaalep
Tartu Ülikool

IUT teemad jaotuvad nelja allvaldkonda: arvutimorfoloogia, -süntaks, -semantika ja -pragmaatika; täpsemalt:

- (1) tekstipõhine morfoloogiline ühestamine ja eesti keele muutesüsteemi süstemaatiline esitus;
- (2) leksikaal-grammatiliste konstruktsioonide tuvastamine ja konstruktsioonipõhise lähenemise ühendamine sõltuvussüntaktilise analüsaatoriga;
- (3) semantika sidumine teiste analüüsisitasanditega ja vahendite väljatöötamine terviktekstide tähenduse esitamiseks;
- (4) eesti kultuuriruumis toimuva suhtluse uurimine multimodaalse agendi modelleerimiseks;

Konkreetselt 2014–2015

Morfoloogia

Esitati eesti keele verbivormistiku käsitlus (mh põhjendati, miks möönvat kõneviisi ei maksa käskivast eraldada).

Süntaks

EKG II-l põhineva eesti keele kitsenduste grammatika EstCG märgendisüsteemi ja analüüsipõhimõtete kõrval katsetati rohkem semantikal põhinevat Universal Dependencies' sõltuvussüntaktilist süsteemi, mis sobib võimalikult paljude keelte puhul.

Semantikapõhisus tähendab siinkohal näiteks seda, et vastupidiselt EKG II käsitlusele peetakse kaassõna ja käändsõna ühendis peasõnaks käändsõna.

Katsetati verbiahela (näiteks tuleb teha, on pakkuda jne) ja verb+käändsõna+verb (nt raske on öelda, pole mõtet öelda jne) konstruktsioonide alternatiivsete (st mitte EKG II) variantidega.

Kombineeriti EstCG ja masinõppel põhinevat MaltParserit, loodi EstCG moodul jututubade keele analüüsiks.

Semantika

(1) Tähenduse ülekanne ühest ontoloogilisest valdkonnast teise (füüsilise liikumise valdkonnast suhtlusvaldkonda).

(2) Tavakeele morfosüntaksi, lause- ja fraasisemantika väljendamine kõrgemat järku loogikas ja tüübiteoorias. Uuritakse võimalusi tavakeele tüübikontrolliks (nt tõestusprogrammides Coq ja Agda), võrreldakse seda olemasolevate tüübisüsteemidega (nt kategoriaalne grammatika, Montague grammatika, Grammatical Framework).

Pragmaatika

Uuriti multimodaalsust eesti esmakohtujate vestlustes (MINT korpus). Kasutati videotötluse võtteid, et automaatselt tuvastada ja analüüsida osalejate käitumise sünkroonsust ja seotust (žestid ja keha liikumine).

Eesti dialoogikorpusest analüüsiti kolme liiki suulisi argumenteerimisdialooge ja töötati välja argumendi formaalne mudel. Leiti partneri algatatud paranduste keelelised seaduspärad ja koostati reeglid paranduste modelleerimiseks dialoogsüsteemis.

Järjepidevus ja uuendused: narratiivid, usundiuurimine ja folkloori lühivormid (PUT 22-5)

Mare Kõiva

Eesti Kirjandusmuuseum

IUT „Folkloori usundilised ja narratiivsed aspektid“ eesmärk on säilitada ja jätkata eelmiste finantseeritud teemade ja grantide raames alustatud alus- ja eksperimentaaluuringuid, tagada nende areng. Kokkuvõtlikult tähendab see integreeritud uuringuid narratiivsuse, religioossuse, kujundkõne, huumori, teksti, tüpoloogია jm valdkondades. Vaadeldakse intertekstuaalseid seoseid, kuid religioossuse jm nähtuste vaatlemine märgib, et analüüsitakse aktuaalseid protsesse ja nähtuste arengudünaamikat, nende tajumist ja interpretatsioone. Suunatakse tähelepanu laialt levivatele hiljutistele nähtustele.

Teematäitjad on investeerinud pikka ajaperioodi (17.–21. sajand) eri meediaid hõlmavate erialaspetsiifiliste andmebaaside loomisse. Paaril viimasel aastakümnel on panustatud oluliselt lühiealise folkloori (huumor) uurimisse ja interneti-ainestiku koondamisse. Olulisel kohal on olnud laste- ja noortefolkloori kogumisaktsioonid (1992, 2007, 2011). Rajatud korpused võimaldavad jälgida nii diskreetseid kui ka jätkuprotsesse (sh teise/võõra kujutamist) viimaste kümnendite folklooris.

Projekti kolm peavaldkonda on usundiuurimine, narratiivsuse teoreetiline ja rakenduslik analüüs ning kujundkõne ja folkloori lühivormide alus- ja rakendusuuringud.

Eesti usundit on uuritud rohkem kui 200 aastat ja see asjaolu on mõjutanud ka usundi tõlgendusi. Üks pikaajaliste uuringute traditsiooni põhjuseid on asjaolu, et see on üks atribuut eestlaste identiteedi loomisel juba enne ärkamisega 19. sajandil.

Esiplaanil on integreeritus – vaadeldakse üksikküsimusi (st seni isoleeritud teemasid) koos, mille tulemuseks on allikakriitiline dünaamilisem ja mitmekesisem pilt Eesti religioonidest. Eraldi vaadeldakse kultuuriliste ja etniliste minoriteetide (sh hilismigratsioon, erinevate kultuuriliste jm rühmade ning vaimsete liikumiste usundid).

Narratiivsuse teoreetiline ja rakenduslik analüüs hõlmab klassikalisi jutuliike ja lähinähtusi, kuid suur tähelepanu on nn uutel narratiiviliikidel (sh visuaalsus, interneti jutustamisviisid), spontaansel ja aheljutustamisel, sotsiaalseid olusid peegeldavatel liikidel nagu kuulujutt ja tänapäeva muistendid ning mittefiktsionaalsetel liikidel (tõsisündmuste esitusviisid ja -stiilid ja nendega seonduv teooria).

Rahvaluule lühivormid hõlmavad klassikaliste liikide kõrval nüüdisvorme. Kognitiivsete uuringute kõrval on oluline panus tänapäeva eesti kujundkõne uuringutesse ja intermeedialiste siirete ja visuaalsuse käsitlemisse.

Interdistsiplinaarsena on arendamisel etnobioloogia-etnobotanika, etnomediitsin, etnoastronoomia ja huumoriuuringud. Viimase osas eristuvad internetinähtused – folkloristika keskkond ja sotsiaalsete protsesside vahendamine, samuti suhtlemisstiilide kirjeldamine. Vaadeldakse loomingulisuse ja huumori seoseid ning huumori ja vaba aja / naudingu kokkupuutepunkte.

Panustatakse uutesse teoreetilistesse lähenemisviisidesse ja hüpoteeside püstitustesse mitmete alateemade suhtes. Tähelepanu keskendub folkloori positiivsetele, harmoneerivatele, naudingut pakkuvatele külgedele. Jätkuv suundumus seondub humaansuse avaldumisviiside ja emotsionaalsete seostega. Tulipunktis on sotsiokultuuriline hetkeseis, üleminekuperioodide käsitlemine, sest nende käigus ilmnevad kultuuri-protsessid kõige huvitavamates konfiguratsioonides ja detailides.

Kirjanduse formaalsed ja mitteformaalsed võrgustikud kultuuriloo allikana (IUT 22-2)

Marin Laak

Eesti Kirjandusmuuseum

Ettekanne tutvustab EKMi rahvusliku kirjanduse ja kultuuriajaloo institutsionaalset uurimisgranti „Eesti kirjanduse formaalsed ja mitteformaalsed võrgustikud kultuuriloo allikate põhjal“ (IUT 22-2). Projekti keskmes on kirjanduse ajaloolise toimimise uurimine mitmetasandiliste suhtevõrgustike kaudu. Kirjandust käsitletakse pigem süsteemiteoreetiliselt, hõlmates ka kirjandusteoste loomise ja vastuvõtu protsesse, mitte üksnes ilukirjanduslike teoste ja tekstina. Uuritakse kirjandus- ja kultuurielu mõjutavat ajaloolist ruumi, erinevate kunstivaldkondade vahelisi liikumisi, ideoloogilisi ja poliitilisi direktiive, institutsioonide tegevust jne. Kirjanduskultuuri osana on kirjanduse avara katusmõistega hõlmatud ka elulookirjutus (*life writing studies*) ja ego-dokumendid. Eesmärgiks on panoraamse pildi loomine kirjandusest eesti keeleruumis 19. ja 20. sajandi trükikultuuris.

Sisulises keskmes on kirjandusajaloo protsesside, elulookirjutuste ja rahvuskultuurilise mälu uurimine nelja mooduli kaudu: 1) biograafika ja elulookirjutus, 2) välis-eesti ja eksiilkirjandus, 3) kirjandus totalitaarsetes režiimides, 4) digitaalne representatsioon. Töörühmas: Leena Kurvet-Käosaar, Rutt Hinrikus, Eve Annuk, Triinu Ojamaa, Maarja Hollo, Külliki Kuusk ja Marin Laak (teemajuht). Kuni aastani 2016 Epp Annus, kes 2016. aastal alustas personaalse uurimisprojektiga „Rahvuse intüimsus ja kultuuri kujutluspildid“ (PUT 1218), doktorantidest osalevad Brita Melts, Johanna Ross.

Eesti-uuringute Tippkeskus võimaldab jätkata tööd seni uurimisteesmasse integreeritud, ent lõppenud ETF grantidega: „Sooküsimus Eestis: kohalik olukord ja rahvusvahelised mõjud“ (ETF 8875, Annuk), „Adressaadi dünaamika eesti elulookirjutuses“ (ETF 9035, Kurvet-Käosaar) ja „Eesti kirjanduse pingeväljad 1956–1968: ideoloogiad, institutsioonid ja baastekstid Nõukogude ja paguluse kontekstides“ (ETF 9160, Laak). Projekt on seotud Eesti Kultuuriloolise Arhiivi teaduskollektsiooni kogumise, uurimise ja kättesaadavaks tegemisega mitmesugustes väl-

jundites, sh interaktiivsed teabekeskonnad „Kreutzwaldi sajand: eesti kultuurilooline veeb“, „Erni. Eesti kirjanduslugu tekstides 1924-25“ ning „Eesti elulugude ja mälestuste andmebaas – ELMA“.

Korpuspõhine eesti murrete süntaks (PUT 90)

Liina Lindström

Tartu Ülikool

Ettekandes tutvustan projekti „Eesti murrete süntaks“. Keskendun korpuspõhise murdesüntaksi uurimise võimalustele, mis sõltuvad suuresti uuritava materjali eripärast ja korpuspõhisest lähenemisest. Süntakiline varieerumine on oma olemuselt pigem tõenäosuslik kui selgeid kategooriaalseid jaotusi tegev (Kortmann 2010), seetõttu on ka meie projektis suur roll sagedustel ja statistikal. Samas on selliseks lähenemiseks vaja piisavalt suurt materjalihulka – see tähendab, et adekvaatsete järelduste tegemiseks saame vaadelda vaid keeles sageli esinevaid nähtusi ning võimalike murdeerinevuste väljaselgitamiseks peame vaatama suuremaid üksusi kui ühest külast või kihelkonnast pärit materjal.

Lisaks tutvustan projekti aluseks oleva murdekorpuse kasutusvõimalusi, mis võiksid huvi pakkuda laiemalt.

Kultuurinihe eesti keeles 17./18. sajandil (PUT 550)

*Ahti Lohk, Kristiina Ross
Eesti Keele Instituut*

Projekti „Kultuurinihe eesti keeles 17./18. sajandil“ sisuks on regilaulu ja luterlike kirikulaulude 17. ja 18. sajandi tõlgete korpusepõhine keeleline võrdlus. Uurimus lähtub oletusest, et 17. sajandi lõpul ja eriti 18. sajandil käibisid need kaks tekstitüüpi eesti kogukonna keelelises teadvuses mõlemad elujõulisena, aga rööpselt ja ühte sulamata: regilaulu keel esindas vana suulist omakultuuri, kirikulaulu keel uut laenuelist kirjakultuuri. Projekti eesmärk on selgitada kahe allkeele kõrvutuse kaudu moodsa 19. sajandi eesti kirjakeele (ja kultuuri) tekkemehhanisme. Projekti läbiviimiseks on kahe aasta jooksul koostatud kaks allkorpust (keskmurde alalt üles kirjutatud ERLA regilaulude korpus mahuga 53 223 tekstisõna ja 1727. aasta lauluraamatu tõlkeid sisaldav kirikulaulu korpus mahuga 54 519 tekstisõna). Esialgse leksikaalse ja morfoloogilise kõrvutuse tulemusi on kirjeldatud kolmes ilmunud/ilmumisel artiklis.

Tippkeskuse raames võiks ühistöö olla eriti tulemuslik järgmistes tööühmades:

1. Ajalooliste väljendus- ja kultuuripraktikate uuringud (võimalik koostöö regilaulu uurijatega).
5. Kirjakultuuri ja kirjandusuuringud (juba ammu ka tegelik koostöö Liina Lukase ja Külli Habichtiga).
6. Korpusepõhised keele-, kirjanduse ja folkloori uuringud (Mari Sarvega on juba käimas koostöö regilaulu korpuste keelelise töötlemise alal, Külli Habichtiga vana kirjakeele keelelise analüüsamise alal).

Võimalikke ühiseid edasiarendusi võiks pakkuda koostöö veel vähemalt kahe tööühmaga:

8. Migratsiooni- ja diasporaa-uuringud (kategooriate „oma“ ja „võõras“ vastandumine kultuurilise enesemääratluse protsessis).
7. Kõne ja muusika uuringud (regilaulu ja kirikulaulu laululise/muusikalise aspekti kaasamine kõrvutusse, mis seni on jäänud täiesti keelelise kõrvutuse varju).

Eesti kirjandus digitaalses ja võrdlevas paradigmas (IUT 20-1)

Liina Lukas, Arne Merilai
Tartu Ülikool

Ettekanne tutvustab Jüri Talveti juhitava IUTi „Eesti kirjandus võrdlevas paradigmas“ raames teostatavaid andmebaase ja digikogusid (EEVA, EWOD, Eesti värss, kriitikaantoloogia).

Põhjalikumalt tuleb juttu Eesti vanema kirjanduse tekstikogust EEVA ja selle tehnilistest võimalustest uurimisobjekti konstrueerimisel – 15 aasta kogemus.

Projekti eesmärk on luua kaks professionaalset andmepanka: EWOD ja kriitikaantoloogia:

- Eesti kirjanike ingliskeelne veebileksikon „Estonian Writers Online Dictionary“
- tosinakõiteline sari „Eesti kirjanduskriitika: Antoloogia: XX sajand“.

1. Juba loomisel olev EWOD pakub rahvusvahelisele huvilisele võimalusi eesti kirjanduse võrdlusainese leidmisel ja akadeemilise suhtluse arendamisel. Selle ülesandeks on koondada ja süstematiseerida kogu olemasolev esmatähtis võõrkeelne teave eesti kirjanduse ja selle välismaise retseptiooni kohta. See tähendab eesti kirjanike ja kirjanduse senisest veel paremat jäädvustamist rahvusvahelises kultuurimälus. EWOD tõstab eesti kirjandusteaduse komparativistlikku suhtlusvõimekust.

2. EWODi-järgselt kavandatav suurantoloogia võtab esindavalt kokku kogu möödunud kultuurisajandi kirjanduskriitilise mõtteloo, millega luuakse nii uus rahvuslik mäluandja kui ka tõhus õppevahend. Selle sihiks on koondada, süstematiseerida ja professionaalselt kommenteerida kogu möödunud sajandi eesti kirjanduskriitiline tegevus. Tosinat (võrgu-) raamatut hõlmava esindusvaliku põhimõtteks on „kriitika loov jõud“, kirjanduslikku mõtet kujundav võimekus Eesti kirjanduse analüüside (sh metakriitika) kõrval kuuluvad ülevaatesse ka maailmakirjanduse (sh naaberkirjanduste) või lastekirjanduse ja draamatekstide käsitlused. Kuivõrd kriitiline kehtestamine ei tähenda ainuüksi positiivset tegevust,

vaid tegelikkust konstrueeritakse ka negatiivselt, kuuluvad korpusesse ka dekonstrueerivad juhtumid. Loomulikult on esindatud ka kirjandusteaduslik kriitika, aga mahtu säästvates vormides. Diskursiivne kokkuvõte jäädvustab ja rikastab eesti kultuurimälu, sest miski kirjanduses ei oma tähendust ilma konteksti, tõlgenduse ja seostevõrguta, mille tagab mõtestav retseptsioon.

Kõneuuringud Küberneetika Instituudis – foneetikast kõnetehnoloogiani (EKT 70)

Einar Meister

Tallinna Tehnikaülikool

Ettekandes antakse ülevaade kõneuuringutest Tallinna Tehnikaülikooli Küberneetika Instituudi foneetika ja kõnetehnoloogia laboris viimasel kümnendil. Peamisteks tegevussuundadeks on olnud (1) kõne variatiivsuse eksperimentaalfoneetilised uuringud, (2) kõnetuvastuse ja audio-visuaalse kõnesünteesi mudelite arendus, ja (3) kõnekorpuste loomine.

Kõne variatiivsuse uuringute fookuses on võõrkeelse aktsendi akustilised tunnused eesti keelt võõrkeelena (L2) kõnelevate keelejuhtide kõnes ja eesti keele fonoloogiliste kategooriate tajus. Seni on uuritud eesti vokaal kategooriate ja vältevastanduste omandamist eri emakeelega (vene, soome, läti, jaapani) keelejuhtide poolt. Oleme leidnud, et kõneleja emakeelest tingitud hääldushälbed on üldjuhul kooskõlas peamiste aktsenditeooriate prognoosidega (*Speech Learning Model, Perceptual Assimilation Model*), samas ei käsitle need teooriad adekvaatselt kestuse rolli ega selgita hääldushälbeid L2 kõnes vältevastanduste puhul.

Laboris on välja töötatud eestikeelse kõnetuvastuse tehnoloogia ja mitmeid pilootrakendusi, mida kasutatakse edukalt radioloogias pildikirjelduste dikteerimiseks ja meediamonitooringus, lisaks on loodud mitmed kõigile vabalt kasutatavad mobiili- (nt dikteerimine) ja veebirakendused (kõnesalvestuste automaatne transkribeerimine).

Audiovisuaalse kõnesünteesi mudelis on integreeritud tekst-kõnesüntesaator ja visuaalset artikulatsiooni võimaldav 3D peamudel. Artikulatsiooni juhtimiseks kasutatakse 3D artikulatsioonisalvestustest leitud eesti viseemide artikulaatorseid tunnuseid.

Kõnekorpusei vajatakse nii foneetikauuringutes kui ka kõnetuvastuse akustiliste mudelite treenimisel. Laboris on kogutud mitmeid erinevaid korpuseid – L2 kõne korpus, lastekõne korpus, uudistekorpus, loengukõne korpus, jm.

Projektist „Kirjakeele morfosüntaksi varieerumise integreeritud mudel: pilootuuring eesti keele näitel“ (PUT 475)

***Helle Metslang
Tartu Ülikool***

Projekti KIMOVAR (TÜ, projekti juht Helle Metslang, põhitäitjad Külli Habicht ja Tiit Hennoste, <http://kimovar.ut.ee/>) eesmärgiks on luua pilootmudel, mis integreerib kirjaliku eesti keele morfosüntaktilise varieerumise diakroonilisi ja sünkroonilisi aspekte. Uuritakse keelenähtuste vormi ja funktsiooni varieerumist kirjutatud eesti keeles eri aegadel ja registrites 16. sajandi vaimulikust keelest tänapäeva netikeeleni. Keskne lähenemine on funktsionaaltüpoloogiline ja kasutuspõhine. Oleme uurinud keele varieerumist mitmes perspektiivis: ajaloolises (kirjakeele morfosüntaktiliste nähtuste dünaamika 16.–21. sajandil), sünkroonses (nü kirjalikud kui suulised registrid); üksinähtuste (nt üldküsilause, tuumverbikonstruktsioonid, analüütilisus-süntheetilisus) ja keelevariantide kui tervikute plaanis (nt 16.–18. sajandi kirjakeel kui vahekeel). Keelenähtuste uurimine seostub kultuuri, kirjanduse ja rahvaluulega ning ühiskondlike oludega, mis mõjutavad nii keelt kui ka keelelist kultuuri.

Taustakirjandust

- Biber, D. 2009. Corpus-based and corpus-driven analysis of language variation and use. – *The Oxford Handbook of Linguistic Analysis*. B. Heine, H. Narrog (eds.). Oxford: Oxford University Press, 99–170.
- Laitinen, L. 2004. Grammaticalization and standardization. Up and down the cline – The nature of grammaticalization. Olga Fischer, Muriel Norde, Harry Perridon (eds.). Amsterdam/Philadelphia, 247–262.
- Nevalainen, T.; Taavitsainen, I.; Pahta, P. 2008. Exploring the dynamics of linguistic variation through public and private corpora. – *The dynamics of linguistic variation: corpus evidence on English past and present*. Studies in language variation 2. Terttu Nevalainen, Irma Taavitsainen, Päivi Pahta, Minna Korhonen (eds.). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1–9.

Kõnestiilid, lauseprosoodia ja fonoloogiline varieerumine (IUT 35-1)

Meelis Mihkla

Eesti Keele Instituut

Uurimisteema objekt on kõne, mida uurime kolmest aspektist: kõnestiilid ja nende tunnused, lausungi prosoodiline struktuur ja lauserõhkude distributsioon, ning fonoloogiline varieerumine. Teema eesmärk on täita lünki eesti keele kirjelduses neis valdkondades ning avardada teoreetilist arusaamist eelkõige järgmistes küsimustes: ekspressiivsuse ja (in)formaalsuse roll kõnes, fonoloogilise varieerumise tegurid, prosoodiline struktuur ja selle seosed lauserõhkude distributsiooni ja süntaksiga ning infostruktuuri avaldumine prosoodias. Teema rakenduslik eesmärk on täita tekst-kõne sünteesi arendamise aktuaalseid ülesandeid, milleks on kõnestiilide ja lauseprosoodia modelleerimine ning fonoloogilise varieerumise probleemi lahendamine grafeem-foneem teisenduses. Uurimine toimub eksperimentaalsete ja korpuspõhiste meetoditega, kasutades andmestikuna loetud ja spontaanset kõnet, kõnestiilide salvestisi ning eksperimentaalselt ja välitööde intervjuudel kogutud materjali. Kõneuurimine üldisemalt kätkeb endas väga palju interdistsiplinaarseid aspekte, mis on seotud filoloogia, füsioloogia, akustika, signaaliteooria jpm-ga. Koostöö tippkeskuse raames võiks meie uurimisrühmal loogiliselt olla nendega, kes tegelevad sarnase objektiga (kõne või muusikaga) või ka laiemalt suhtlusega ja eesti keele grammatikaga ning kes kasutavad samu meetodeid. Kõnestiilide ja kirjaliku tekstitüübi automaatselt tuvastusest võiks kasu olla digitaalhumanitaarias korpuste analüüsil. Fonoloogilise varieerumise uurimiseks loodud ja täienev kõnekorpus võib anda võimaluse teiste uurimisrühmade huvikeskmes olevate nähtuste analüüsiks. Niisamuti on võimalik, et meie saame kasutada teisi kõnekorpusi varieeruva vältega sõnade, sõnaalgulise h ning sõnalõpu palatalisatsiooni käsitlemiseks.

Väiksed sõnad – suured teod: pronoomenikasutuse praktikad (PUT 701)

*Renate Pajusalu, Maria Reile
Tartu Ülikool*

Ettekandes esitleme projekti „Referentsiaalsed vahendid eesti ja naaberkeeltes: eksperimentaalne lähenemine“ (PUT 701, vastutav täitja Renate Pajusalu, meeskonda kuuluvad veel doktorandid Maria Reile, Piia Taremaa, Helen Hint, Roger Yallop ja Ninni Jalli).

Projekt keskendub minimaalsete referentsiaalsete vahendite (persoonalpronoomenid, demonstratiivid, määratlejad) kasutusele erinevates suhtlussituatsioonides (vt ka Hint, Reile, Pajusalu 2012). Eelkõige on eesmärgiks arendada eksperimentaalseid meetodeid, mis toetaksid korpusuuringutel põhinevaid vaatlusandmeid. Projekt kuulub võrdleva pragmaatika valdkonda, võrreldavad keeled on eelkõige eesti, lõunaeesti, vene ja soome, kuid plaanis on uurida ka muid soome-ugri keeli (ungari) ja teisi eesti keele kontaktkeeli.

Tutvustame ettekandes kahte praegu töös olevat katsete seeriat: ruumilise viitamise katset ja narratiivi katset. Esimeses palutakse katseisikul kõigepealt võrrelda kahte eri kaugusel olevat maja ja siis hoonet, kus sees ollakse. Teises katses jutustab katseisik lühikese narratiivi piltide põhjal. Majade katses on eesmärgiks välja selgitada, kuidas viitavad eri emakeelte kõnelejad nähtavatele, kuid eri kaugusel olevatele objektidele. Narratiivide katses võrreldakse viitamist isikutele ja objektidele, millest jutt käib. Lühidalt tutvustame ka muid projekti raames töös olevaid katseid.

Projekti kuuluvad ka mõned muud võrdleva pragmaatika teemad, mis on seotud võrreldavate keelte viisakuskoodiga, sh pöördumismuudatustega (Jalli, Pajusalu 2015) ja akadeemilise tagasisidega (Yallop, ilmumas).

Hint, H.; Reile, M.; Pajusalu, R. 2012. Kontekst ja viitamine: argivestlused, legod ja narratiivid. Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri 3, 161–183.

Jalli, N.; Pajusalu, R. 2015. Samat keinot, eri käyttö. Puhuttelu Virossa. Johanna Isosävi, Hanna Lappalainen. Saako sinutella vai täytyykö teititellä?, 105–134. Helsingi: SKS.

Yallop, R. 2016. Measuring affective language in known peer feedback on L2 academic writing courses: a novel approach. ERÜ aastaraamat (ilmumas).

Muusika performatiivsed aspektid (IUT 12-1)

Jaan Ross

Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia

Lääne muusika kaanoni järgi eksisteerib muusikateos noodistuse ja selle esituse kujul, kuid improvisatsioonilisema loomuga muusikakultuurides ja -žanrides ei tarvitse esitus tingimata noodistusele tugineda. Viimasel ajal on muusikateaduse uurimisobjekt nihkunud noodistustelt muusika performatiivsete aspektide suunas. Kui etnomusikoloogias on see lähenemine olnud enesestmõistetav, siis nt uudsed vormikontseptsioonid muusikateoorias on muusika analüüsile lisanud mitmeid uusi tahke. Muusikaloos ja muusikalise teatri uurimises võime täheldada huvikeskme nihet muusikateoste tekstidelt sündmuste, etenduste ja muusikaelu praktikate uurimisele. Kognitiivses muusikateaduses pööratakse tähelepanu interpretide tegevuse eri külgedele muusika esituse käigus. Eraldi uurimisvaldkonnaks on kujunemas ajalooliste helisalvestiste analüüs. Käesoleva teema raames uuritakse muusika performatiivsust esmalt eesti muusikakultuuri sünkroonse ja diakroonse kirjelduse vajadustest lähtudes.

Esilduvad lood: jutustamine ja ühine tähendusloome narratiivses keskkonnas (PUT 192)

***Anneli Saro, Marina Grišakova, Raili Marling
Tartu Ülikool***

Uurimisprojekti kesketeks mõisteteks on narratiivne keskkond, Goffmani osalusraamistikud, esildumine (ingl *emerging*, pärineb komplekssete süsteemide teooriast) ning ühine tähendusloome (ingl *joint sensemaking*). Eesmärk oli uurida, kuidas komplekssete süsteemidena funktsioneerivad narratiivsed keskkonnad mõjutavad jutustamistegevust: kuidas narratiive kaasluuakse, millised hübriidsed narratiivsed-performatiivsed vormid selle tulemusena tekivad ning kuidas reageerivad narratiivsed keskkonnad ühiskonnamuudatustele. Projektil oli kahetine, teoreetiline ja praktiline suunitlus: 1) uute teoreetiliste vahendite väljatöötamine ühise tähendusloome protsesside uurimiseks ning 2) narratiivsete keskkondade kaardistamine 1990.–2000. aastate Eestis ja teistes ühiskondades ning üleminekunarratiivide võrdlev uurimine. Kollektiivse tähendusloome protsessis keskenduti sündmusele kui loojutustamise keskele komponendile ning selle seostele sotsiaalse muutuse ja jagatud kognitsiooniga.

Marina Grišakova uurimisfookuses on narratiiviteooriad ja kognitsioon kirjanduses ning teistes meediumites. Raili Marling on uurinud soolistatud narratiivide interpersonaalseid dimensioone. Anneli Saro on tegeleenud Eesti teatrisüsteemi dünaamikaga perioodil 1985–2005 ning nüüdisteatri uute loomemeetoditega.

Arhiivipõhise folkloristika väljakutsed (IUT 22-4)

Mari Sarv

Eesti Kirjandusmuuseum

Olukorras, kus maailma folkloristika on juba aastakümneid triivinud oma esialgselt filoloogilisest keskmest üha enam ühiskonnateaduste poole, kõlab sõnaühend arhiivipõhine folkloristika peaaegu oksüümoronina. Samas esindab uurimisrühm IUT 22-4 „Folkloor kultuurilise kommunikatsiooni protsessis: ideoloogiad ja kogukonnad“ rahvaluulearhiivi kui institutsiooni järjepidevust, tegeleb ühtlasi ka sellesama arhiivi haldamise ja arendamisega ning arhiivikogudega on projekt seotud ka oma uurimistöös. Eesti rahvaluulekogud kuuluvad kahtluseta maailma suurimate hulka ning uurimisrühma ambitsioon rahvusvahelises folkloristikas on tuua esile arhiivipõhise folkloristika väärtus, näidata kuivõrd erinevaid ja mitmekülgsed võimalusi arhiiv pakub kultuuri eri tahkude uurimiseks. Arhiivimaterjalide põhjal uurime näiteks folklooriainese kehalisi, performatiivseid, soolisi aspekte, tegeleme nii isiku- kui kogukonnakesksete vaatlustega. Tihe ja süstemaatiliselt kogu Eesti ainest haarav arhiiv võimaldab statistiliste vaatluste abil välja tuua nii traditsiooni piirkondlikke erijooni kui ka kogukonnapõhise kommunikatsiooni eripärasid.

Rahvaluule kogumine ja uurimine on läbi aegade olnud ideoloogiliselt laetud tegevused, seda nii 19. sajandil rahvusliku ärkamise ajal kui ka hoopis hiljem, nõukogude korra tingimustes. Projekti üheks fookuseks on uurida, milleks rahvaluulekogusid ühiskonnas vaja on olnud, millistest eesmärkidest lähtuvalt neid on loodud ja kujundatud ja milleks kasutatud. Tänapäevalgi on rahvaluulekogude materjal ulatuslikus kasutuses nii avalikus kui privaatsfääris, ning laias laastus võib öelda, et selle taga on vajadus väljendada oma etnilist või lokaalset identiteeti või otsida sellele tuge. Uurimisrühma rakenduslikuks ülesandeks ongi täita seda vajadust, vahendada meie rahvaluulekogusid avalikkusele uurimuste, kommenteeritud tekstiväljaannete, aga ka veebi vahendusel. Nõudlus ületab paraku uurimisrühma jõudluse ning tänuväärset ongi sellesse tegevusse andnud suure panuse ka uurijad väljastpoolt arhiivi.

Projekti töörühma kolmas ülesanne on märgata tänapäeva kultuuris nähtusi, mis vääriks arhiivis jäädvustamist tulevastele põlvetele, et jääks jälg ka meie ajastu vaimukultuuri sellest osast, mis ei jõua raamatusse, ajakirjandusse, lavale – inimeste maailmapilt ja mõtteviis, maastiku- ja kodutunnetus, suuline ajalugu, elulood, diasporaakogukondade pärimus jpm. Loomulikult on siingi lõimitud kogumis-, arhiivi- ja uurimistöo.

Lahkarvamused: filosoofiline analüüs (IUT 20-5)

Margit Sutrop

Tartu Ülikool

Projekt uurib lahkarvamusi, mis kerkivad esile filosoofias (nt loogikas, ontoloogias), teaduses, eetikas ja tavaelus. Eesmärk on uurida lahkarvamuste loomust, hinnata eeldatavalt ebafunktsionaalsete lahkarvamuste olemasolust tulenevaid järeldusi vastava valdkonna objektiivsuse seisukohalt ja arendada välja strateegiaid lahkarvamustega toimetulekuks. Projekt kasutab ära Tartu Ülikooli filosoofia osakonna mitmekülget pädevust, lähenedes lahkarvamustele kontseptuaalsest, metafüüsilisest ning praktilisest vaatepunktist, eesmärgiga luua lahkarvamuste integreeritud käsitlus. Projekti tulemuseks on (1) mõisteline selgus lahkarvamuse erinevate tüüpide osas ja heuristikad lahkarvamuse tüübi määramiseks, (2) eeldatavalt ebafunktsionaalsetest lahkarvamustest tulenevate metafüüsiliste järelduste selgitus ning nende tulemustest lähtuvalt (3) põhjendatud ettekujutus selle kohta, kuidas on kõige otstarbekam lahendada mõningaid elulisi lahkarvamusi.

Oma ettekandes keskendun eetika ja poliitika valdkonnas esile kerivatele lahkarvamustele praktilisest vaatepunktist. Näitan võimalikke interdistsiplinaarseid koostöövõimalusi, mis tekivad tippkeskuse raames seoses emotsioonide ja lahkarvamuste uurimisega.

Moraali ja poliitika küsimuste üle toimuvates arutlustes näivad mõned lahkarvamused olevat olemuslikult lahendamatud. Näib, et siin ei aita tavapärase retsept – võtta rohkem aega arutlemiseks, kontrollida, et arutluskäigus pole tehtud vigu ning kontrollida üle faktid, millel arvamused põhinevad. Nii filosoofias kui ka igapäevases arutlevas demokraatias on ikka ja jälle tõdetud, et kõik see ei pruugi aidata vastandlikke pooli leppimisele lähemale. Tõdemus, et on küsimusi, kus lahkarvamusi ei saagi lahendada, tekitab ühelt poolt küsimuse moraalil objektiivsusest ning teisalt praktilise küsimuse, mismoodi korraldada kooselu nendega, kelle arvamustega me ei nõustu (Mason 1993, Gowans 2000, McMahan 2009). Lahendust on nähtud sallivuses (McKinnon 2006) või koguni pandud ette nõustumist, et ei nõustuta (Holm 2010).

Paljudel juhtudel hakatakse enne otsima praktilisi lahendusi, kui on lähemalt uuritud, mis sorti lahkarvamustega on üldse tegu, mistõttu on võimalik, et hinnates valesti ründeobjekti, võetakse kasutusele valed relvad. Hiljuti on mitmed sotsiaalteadlased (Haidt 2012, Bartels 2008) arvanud, et moraali ja poliitika küsimustes on tegemist mitte-ratsionaalsete lahkarvamustega, mis põhinevad emotsioonidel ja intuitsioonidel, mistõttu nad ei allu ratsionaalsetele argumentidele. Samas ei pea emotsioonidel põhinevad lahkarvamused olema tingimata mitte-ratsionaalsed. Kõik oleneb sellest, kuidas me emotsioonide olemust mõistame. Mind inspireerib Peter Goldie (2000; 2012) teooria, et emotsioonidel võib olla narratiivne struktuur. Oma ettekandes osutan, kuidas teadmine, et emotsioonidel on narratiivne struktuur, võiks aidata lahendada emotsioonidel põhinevaid lahkarvamusi.

Kirjandus

- Bartels, D. 2008. Principled Moral Sentiment and the Flexibility of Moral Judgement and Decision Making. – *Cognition* 108, 381–417.
- Goldie, P. 2000. *The Emotions. A Philosophical Exploration*. Clarendon Press, Oxford.
- Goldie, P. 2012. *The Mess Inside: Narrative, Emotion, and the Mind*. Oxford: Oxford University Press.
- Gowans, C. W. (ed.) 2000. *Moral Disagreements: Classic and Contemporary Readings*. Routledge, London and New York.
- Haidt, J. 2012. *The Righteous Mind: Why Good People Are Divided by Politics and Religion*. Pantheon Books, New York.
- Holm, S. 2010. Euthanasia: Agreeing to Disagree? – *Medicine, Health Care and Philosophy* 13, 399402.
- Mason, A. 1993. *Explaining Political Disagreement*. Cambridge University Press, Cambridge.
- McKinnon, C. 2006. *Toleration. A Critical Introduction*. Routledge, London and New York.
- McMahon, C. 2009. *Reasonable Disagreement*. Cambridge University Press, Cambridge.

Töörühmadega seotud ettekanded

1. Ajalooliste väljendus- ja kultuuripraktikate uuringute tööühm

(juhid Epp Annus, Kristiina Ross, Mari Sarv)

Ainsuse mitmus ja mitmuse ainsus: kultuuripraktikatest, liiasusest ja isedusest

Epp Annus

Eesti Kirjandusmuuseum

Ettekanne tegeleb kultuuriuurimuse kontseptuaalsete küsimustega. Pealkiri on inspireeritud Jean-Luc Nancy mõistest 'olemise ainsuse mitmus' (*être singulier pluriel*). Nancy järgi on olemine alati mitmuslik, pole olemas ainsust ilma mitmuseta. Nancy mõiste sobib hästi raamistikuks, millest lähtudes arutleda diskursiivsete võrgustike ja kultuuripraktikate, aga ka koosolu ja iseduse üle. Milline on kultuuriliste kujutelmade ja kultuuripraktikate suhe? Milline on kultuuripraktikate, diskursiivsete formatsioonide ja agentsuse suhe? Kuidas tekib agentsus? Mis roll on sünni ühiskondlikel tõerežiimidel? Kuidas tajume endid ainukordseina, üksiteisest erinevaina, kuigi kordame ja taastoodame jagatud kultuurimustreid? Milline on argielu materiaalsuste, aga ka meeleolude ja emotsioonide roll kultuuriringluses? Kuidas tuntakse ära see, mida sõnades ei väljendata? Kas on olemas kultuuri intiimsuste sfäär, mida sõnadesse ja piltidesse ei tõlgita / ei ole võimalik tõlkida?

Ettekanne lisab siinesitatud küsimustele veel teisigi, samas püüab mõnele neist küsimustest ka vastust pakkuda – et teiste valdkondade uurijad saaksid pakutud vastuseid omast perspektiivist täiendada või kummutada.

Algatuseks:

Ühiskonnas domineerivad diskursused toimivad keelena, mis võimaldavad ja samas ka piiravad sotsiaalseid praktikaid; diskursused ja sotsiaalsed praktikad üheskoos loovad sotsiaalsete võimalikkuste sfääri. Seda võimalikkuste sfääri haldavad tõerežiimid, reeglistikud, mille järgi mingil ajajärgul otsustatakse lausungite tõepärasuse üle. Igal ühiskonnal on omad tõerežiimid, teatud diskursusetüüpe võetakse tõestena ja

need hakkavad toimima tõe etalonidena. Ühiskonnas pannakse paika mehhanismid, mille järgi saab eristada tõeseid ja väärraid lausungeid, kehtestatakse kontrollimehhanismid, väärtustatakse teatud tüüpi tõe otsimistehnikaid, määratakse kindlaks, kellel on õigus öelda, mis on väär ja mis on tõde. Tõetehnikad ja -etalonid muutuvad koos ühiskonnaga.

Kirjandus

Jean-Luc N. 1996. Être Singulier Pluriel (Editions Galilée).

2. Biograafika tööühm

(juhid Irina Belobrovtseva, Maarja Hollo)

Suulise ja kirjaliku piiril. Erich Talve juhtum

Rutt Hinrikus

Eesti Kirjandusmuuseum

See ettekanne kuulub kahte raamistikku. Ühelt poolt on tegemist totalitaarse riigi vägivallega, teisalt ülekohtu asendiga mälus. Jutustaja Erich Talve (sünd 1922) on nõukogude meelsusvang, riiklikult kultiveeritud vägivalda ohver, kes oma tekstides peaaegselt meenutab toimunut. Seega on vaatluse all mäletamine, mälu ja suuline ajalugu.

Talve oli piirilinnas Valgas õpilane, keda poliitilistel põhjustel ei võetud gümnaasiumisse. 1941. aastal saadeti ta nõukogudevastase plakati levitamise eest Vorkutasse. Ta vabanes 1946. aastal, arreteeriti uuesti 1949. aastal, tuues põhjuseks sama süü, ja ta oli asumisel, kuni vabanes 1953. aastal.

Laagris oli ta pandud kolmekuulistele kursustele, mis andsid talle apteekri abilise ameti. Eestis töötas ta samuti apteegis, mis pakkus talle rohkesti ainet kirjutamiseks.

Tavaliselt saadakse kirjalik tekst suuliselt mitu korda ümber jutustatud ja varieeritud lugudest. Talve jaoks ei piisanud tulemusena ühest tekstist. Ta asus oma lugu varieerima erinevates žanrides ja stiililistes registrites, eluloole järgnes romaan, seejärel kirjutas ta mitu draamavormis teksti. Kuna Talve on kogu oma kibeda elukäigu jooksul armastanud huumorit, vürtsitab ta oma lugusid kohati päris tugevasti naljakate seikadega. Töötanud Setu maa-apteegis on tal piisavalt koomilisi situatsioone elust võtta. Ta lemmikžanr on anekdoot. Võib arutada, kuivõrd saab anekdoot olla omaelulooline, kuivõrd mahub omaeluloolisus kindlasse ja kitsasse vormi.

Talve tavatult mahukas elulooline kirjutus asub suulise ja kirjaliku piirimaal, sisaldades kirjaliku teksti ja suulise teksti, omaeluloolise ja fiktsionaalse teksti omadusi üheskoos.

3. Digitaalhumanitaaria ja keeletehnoloogia töörühm

(juhid Liina Lindström, Einar Meister, Mari Sarv)

Rõõmu, kurbuse ja viha väljendamisest eestikeelses sünteeskõnes

Kairi Tamuri, Meelis Mihkla

Eesti Keele Instituut

Nüüdisaegset kõnesünteesi rakendatakse paljudes valdkonnades, nt nägemis-, lugemis- ja kõnepuudega inimeste abivahendites, inimese ja masina suhtluses ja multimeedias. Seetõttu on oluline, et sünteeskõne kõlaks võimalikult inimkõne moodi kõigis selle aspektides. Üks inimkõne tahk on emotsioonid – inimkõnes on emotsioonid alati olemas ja sellepärast peaksid emotsioonid olemas olema ka sünteeskõnes. Selleks et emotsioone sünteeskõnele lisada, on tarvis luua emotsionaalse kõne akustiline mudel, mis aitaks kõnesüntesaatoril erinevaid emotsioone väljendada.

Eestikeelse emotsionaalse inimkõne akustilise analüüsiga seoses tekkis huvi katsetada, kas ja mil määral on võimalik emotsionaalse inimkõne põhjal määratud parameetrite (kõne kiirus, hääle tugevus, hääle kõrgus ja hääle ulatus) väärtustest lähtudes eestikeelses sünteeskõnes rõõmu, kurbust ja viha tekitada. Kõnesüntesaatorile sobivaima akustilise mudeli loomiseks panime nii mees- kui ka naissünteeshäälele kokku kolm katsemudelit, millest igaüks sisaldas rõõmule, kurbusele ja vihale omast parameetrite väärtuste kombinatsiooni kas optimaalsel tasemel, vähendatud või võimendatud kujul. Loodud mudeleid lasime katseisikutel tajutestides hinnata.

Uurimistulemustest selgus, et emotsioonidest tunti sünteeskõnes kõige paremini ära kurbus (keskmiselt 60% juhtudest) ning kõige halvemini rõõm (30%). Kui meessünteeshääle puhul töötas kõigi kolme emotsiooni puhul kõige paremini võimendatud väärtuste mudel, siis naissünteeshääle puhul vajasid erinevad emotsioonid erinevaid mudeleid: rõõmu väljendamiseks sobis kõige paremini vähendatud väärtuste mudel, kurbuse ja viha väljendamiseks võimendatud väärtuste mudel.

Tajutestide tulemusi analüüsiti ka logistilise regressiooni abil, et teha kindlaks üksikute akustiliste parameetrite olulisus ja osatähtsus emotsioonimudelites ning parameetrite väärtuste korrigeerimise vajadused. Tulemuste üldine analüüs näitas, et mudelites mängisid olulisimat rolli intensiivsuse ja põhitooni ulatuse parameetrid. Kõnetempo oli samuti oluline, kuid selle panus emotsiooni tuvastamisse oli marginaalne. Põhitoon vajab aga kõigis emotsioonimudelites täpsustatud väärtusi, sest kokkuvõttes regressioonimudel is osutus see mitteoluliseks parameetriks.

4. Eetika, keele- ja vaimufilosoofia tööruhm (juht Margit Sutrop)

Jagatud emotsioonid peegeldavad sotsiaalseid suhteid

*Vivian Bohl
Tartu Ülikool*

Teatud sotsiaalsete olukordade kohta me ütleme, et inimesed jagavad mingit emotsiooni. Kuidas aga mõista emotsioonide jagamist? Joel Krueger kaitseb vaadet, mille kohaselt kaks inimest saavad sõna otseses mõttes jagada üht ja sama emotsiooni, omades sama emotsiooni – nt rõõmu või viha – eksemplari. Oma ettekandes kritiseerin Kruegeri vaadet ja pakun sellele alternatiivi. Näitan, et Krueger: 1) ei erista oma vaadet selgelt kollektiivse subjekti teooriast; 2) ei tee selget vahet ontoloogilisel ja fenomenoloogilisel analüüsil; 3) järeldab põhjuslikust seosest konstitutiivse seose, mis on problemaatiline; 4) teeb väitest, et kaks subjekti koos realiseerivad emotsiooni, problemaatilise järelduse, et nad ka ühiselt omavad seda emotsiooni.

Väidan, et nn jagatud emotsioonide mõistmiseks tuleb salapärase ühiselt omatud emotsiooni postuleerimise asemel analüüsida emotsioone sotsiaalsete suhete kontekstis. Pakun välja, et jagatud emotsioonid on sotsiaalsete suhete kontekstis tekkivate sünkroonsete ja vastastikku teineteist mõjutavate emotsioonide alaliik.

5. Kirjakultuuri ja kirjandusuuringute tööruhm (juhid Liina Lukas ja Arne Merilai)

Ettekanne põhineb tööruhma arutelu tulemustel.

6. Korpuspõhiste keele-, kirjanduse ja folkloori uuringute tööühm

(juhid Heiki-Jaan Kaalep, Helle Metslang)

Üldküsimumuse vorm ja funktsioonid läbi nelja sajandi ja kuue tekstiliigi

*Tiit Hennoste, Helle Metslang, Külli Habicht, Anni Jürine, Kirsi Laanesoo, David Ogren
Tartu Ülikool*

Üldküsimumus on olnud viimasel ajal populaarne uurimisobjekt nii rahvusvahelises kui ka eesti lingvistikas (nt Hyland 2002; Marley 2002; Romero ja Han 2004; Reese 2007; Miestamo 2009; Enfield jt 2010; Metslang jt 2011, 2015; Heritage 2012; Hennoste 2012; Hennoste jt 2013; Dingemanse jt 2014). Küsimuste vormi ja funktsioonide seoseid on korpusematerjali põhjal uuritud ennekõike suulises keeles. Kirjaliku keele kohta leidub vaid üksikuid rahvusvahelisi uurimusi ning ammune funktsioone arvestav käsitus eesti keele kohta ei toetu korpustele (Metslang 1981).

Ettekanne käsitleb eesti üldküsimumuse vormivahendite ja funktsioonide seoseid 17. ja 18. sajandi usulistes ja õpetlikes tekstides ning tänapäeva ilukirjandus- ja ajakirjandustekstides, netikommentaaries ja -dialoogides.

Materjaliks on tekstikorpustest võetud 6x100 üldküsimumust. Analüüsi käigus jagati küsilauseid vormitüüpidesse, seejärel analüüsiti iga küsimust eraldi ja määrati tema funktsioon. Kvalitatiivsele analüüsile järgnes kvantitatiivne võrdlus.

Üldküsimumuse vormistamise markeriteks on lausealgulised ja lauselõpulised küsimarkerid (kas, eks, ons, ega, jah, või jms), sõnajärjed (inversioon jm), küsimust markeerivad üldlaiendid (äkki, viimaks, ju jms) ning väitlause. Ettekandes toome välja, mille poolest sarnaneb ja erineb üldküsimumuse vahendite nomenklatuur vana ja uue aja tekstides.

Üldküsimumuse kesksed funktsioonid on infosoov (baasküsimumus) ning oma arusaamale/arvamusele kinnituse küsimise soov (oletus- ja kahtlusküsimumused). Ettekandes toome välja, millised funktsioonid on eri tekstides kesksed ning milliseid vormivahendeid eelistatakse iga funktsiooni täitmiseks kasutada.

Analüüsitud tekstid erinevad omavahel kolme olulise parameetri poolest: vanus, dialoogi suhe tegelikkusega (tegelik reaalses dialoog, fiktsionaalne dialoog jne) ning suhted kirjakeele normingutega. Uurime, kuidas on üldküsimumise funktsioonide-vahendite seos nende teguritega seotud.

7. Kõne- ja muusikauuringute töörihm (juht Jaan Ross)

Muusikaüliõpilaste refleksiooni toetamine pilliõppes

Tuulike Kivestu

Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia

Tänapäevase muusikahariduse valdkonnas rõhutatakse aktiivõppe, sh refleksiooni olulisust. Sellest hoolimata puudub erimethodika, mis toetaks õppijate refleksiooni pilliõppes. Selle uurimuse tarbeks korraldati ühe Eesti kõrgkooli muusikaõppe üliõpilaste ($N = 11$) hulgas ekspertide valideeritud refleksiooni toetamise mudeli prooviuuring. Mudel koosnes neljast tsüklist ja põhines refleksiooni põhiprotsesside (kirjeldamise, hindamise, suhestumise ja refleksiooniprotsessi reflekteerimise) toetamisel. Uurimuse eesmärk oli selgitada välja, millised on muusikaõppe üliõpilaste kogemused refleksioonimudeli rakendamisel ja kuivõrd kasulikuks nad hindavad rakendatud refleksiooniülesandeid pillimänguoskuste arendamise seisukohalt. Üliõpilaste kogemuste ja hinnangute kohta koguti andmeid fookusrühma intervjuudega. Rakendatud refleksiooni toetamise mudeli puhul väärtustasid üliõpilased kõrvaltvaataja positsiooni võimaldamist, üksikasjade märkamist ja mitmekülgse tagasiside saamist kaasüliõpilastelt. Uurimistulemuste põhjal arendati mudelit edasi, et see toetaks tõhusamalt üliõpilaste refleksiooni pilliõppes ning aitaks kaasa individuaalse erialase arengu kavandamisele.

Võtmesõnad: refleksioon, muusikaharidus, pilliõpe, konstruktivism

8. Migratsiooni- ja diasporaa-uuringute tööruhm (juht Leena Kurvet-Käosaar)

Diasporaaeestlaste lõimumisest pagulasmemuaaride näitel

Triinu Ojamaa

Eesti Kirjandusmuuseum

„Baltic Nations' Literature in Exile“ (1957?: 8–9) näitab, et II maailmasõja järgsetel kümnenditel oli memuaarižanr populaarne: mälestuste- raamatud moodustasid 16% väljaannetest, autoriteks olid haritud eliidi esindajad esimesest pagulas põlvkonnast (Oras, Kangro 1967: 45).

Väidetavalt põgenes Läände 200 muusikut, umbes pooled jõudsid Rootsi, nende hulgas tollane muusikaelu juhtfiguur Juhan Aavik (Uustalu 1961: 299). Aavik oli ka esimene muusik, kes alustas mälestuste väljaandmisega eksiilis (Tonts 1996: 30). Kuueosalisena kavandatud teose esimene osa ilmus Torontos (Aavik 1959), see käsitleb varast lapsepõlve. Järgnevad osad on olemas ainult käsikirjadena.

Ettekanne põhineb käsikirjal „Muusika radadelt: mälestusi ja mõlgutusi eluteelt, VI. Rootsis“ (Svenska Riksarkivet, Baltiska Arkivet). Ettekandes analüüsitakse, kuidas Aavik rakendas oma erialaseid rolle (nt dirigent, helilooja) uue asukohamaa kultuuriga lõimumiseks ning kas ta toimimisviisid osutusid edukaks.

Memuaaride analüüsitulemused pakuvad täiendust rootsieesti ajaloolase Anu Mai Kõlli (2016) uurimusele, millest ilmneb, et kultuurispetsiifilise kõrgharidusega esimese põlvkonna pagulased jõudsid Rootsis harva nende ootusi rahuldavale positsioonile.

Kirjandus

Aavik, J. 1959. Muusika radadelt: mälestusi ja mõlgutusi eluteelt, I. Toronto: Orto.

Baltic Nations' Literature in Exile. The Estonian, Latvian and Lithuanian Publishers in the Free World. [1957?]

- Kõll, A. M. 2016. The one who has arrived has a long way to go. Estonian refugees in Sweden in 1944–53. – K. Jõesalu, A. Kannike, M. Raudsepp, I. Tart (ed-s), *Cultural Patterns and Life Stories*. Acta Universitatis Tallinnensis. Socialia/Humaniora, ilmumas.
- Oras, A.; Kangro, B. 1967. *Estonian Literature in Exile*. Lund: Estonian PEN-Club, Eesti Kirjanike Kooperatiiv.
- Tonts, Ü. 1996. *Memuaristika. – Eesti Pagulaskirjandus 1944–1992*. Tallinn: Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus.
- Uustalu, E. (tegevtoimetaja) 1961. *Aspects of Estonian Culture*. London: Boreas Publishing CO.

9. Narratiiviuuringute tööruhmn (juhid Marina Grišakova, Eda Kalmre)

Ettekanne põhineb tööruhmn arutelu tulemustel.

10. Nüüdiskultuuri (sh meedia) uuringute töörihm (juht Liisi Laineste)

On see Haha, Wow või Sad: Reaktsioonid Facebook Reactionsile

*Liisi Laineste
Eesti Kirjandusmuuseum*

Folkloor väljendab inimeste uskumusi ja mõttemalle, mis tahes keskkonnas see ka ei levi. Pärast Trevor Blanki (2013: 5–14) läbimõeldud argumentatsiooni veebikommunikatsiooni kui folkloristika uurimisobjekti asjakohasuse ja legitiimsuse üle ei kahtle vist keegi, et ka digitaalses keskkonnas leviv folkloor väljendab sedasama – ja vahel rohkemgi. Erinevate psühholoogiliste ja sotsiaalsete tegurite tõttu on uurijad tähele pannud, et internetis väljendatakse oma uskumusi ja nendega seotud emotsioone isegi vahetumalt kui silmast silma suhtluses. Tänapäevased narratiivid, mille peamiseks levikupaigaks on internet, võivad seega pakkuda kiirsissevaateid ühiskondlikesse protsessidesse ja nendega kaasnevasse emotsioonidesse; isegi neisse, mille kohta meelsasti arvamust ei avaldata.

Käesolev uurimus keskendub värskete uuendusele sotsiaalmeedia-portaalis Facebook, nimelt võimalusele reageerida lisaks „Like“ nupule ka teiste pakutud viie emotikoni abil (Haha, Wow, Lol, Angry, Sad). Kuigi emotikonid ise pole midagi uut, ja nende ülesanne oli rikastada internetisuhtlust emotsioonide osas, mida me muidu loeme välja suhtluspartneri näoilme või žestidest, on seekord tegu süstemaatilisema (ning kahtlemata majanduslikel kaalutlustel teostatud) sammuga. Facebooki tegevusele eelnes hulgaliselt uuringuid põhiemotsioonide ja internetis väljendatavate emotsioonide osas. Ettekanne kirjeldab 24. veebruaril 2016 tutvustatud „Like“ nupu laiendust ja avalikkuse (humorikaid) reaktsioone sellele. Lisaks sellele võrdlen erinevate kultuurikontekstide FB Reactionsi kasutuspraktikaid populaarsematel Facebooki lehekülgedel ning tõmban paralleele eestlaste Facebooki reaktsioonide ning üldise emotsioonisõnavara vahel (nt Vainik 2002; Vainik & Orav 2005). Usun, et tegu on põnevat materjali pakkuva uuendusega sotsiaalmeedias, mis võimaldab uurida kommunikatsioonistiile ja emotsioone ning neid kultuuriti võrrelda.

Kirjandus

Blank, T. 2013. *The Last Laugh*. Madison: University of Wisconsin Press.

Vainik, E.; Orav, H. 2005. Welcome to Estonia! From the Folk Theory of Emotions and Character Traits to Brand Estonia. – *Folklore: Electronic Journal of Folklore* 30, 6–41.

Vainik, E. 2002. Hot-blooded Estonians. On Estonians' Folk Category of Emotions. – *Folklore: Electronic Journal of Folklore* 21, 26–51.

11. Soo-uuringute tööühm (juht Eve Annuk)

Nõukogude eesti naiskirjanduse rahvuskeskne ja sookeskne vastuvõtumudel

*Johanna Ross
Tartu Ülikool*

Saksa kirjandusteadlane Detlef Krumme on arendanud mõtet *lugemis-mudel*ist – see on „kunstiteose tähendustasand, mis vastab lugeja või mõne lugejate põlvkonna huvidele“. Silmas pidades just viimast, laiemat tasandit – mõne põlvkonna jaoks olulisi või ka muul moel kinnistunud lugemisviise – vaatlen nõukogude eesti naiskirjanduse kaht võimalikku vastuvõtumudelit: rahvuskeskset ja sookeskset.

Rahvuskeskse mudeli all pean silmas viisi, kuidas on Eestis kompleks läheneda kogu nõukogudeaegsele kirjandusele. Hasso Krull on kirjutanud, et toonast kirjandust „tajuti läbi ja lõhki poliitikana“. Ka retrospektiivis on nõukogude kirjanduse teoste määramisel oluline nende suhe valitseva võimuga: kas teos on pigem võimuvastane või võimu pooldav, pigem julge või konformistlik, pigem „nõukogulik“ või „ebanõukogulik“. Sookeskse mudeli all pean silmas nüüdseks akadeemiliselt institutsionaliseerunud raamistikku, milles uuritakse naiskirjandust, pöörates tähelepanu naisautoritele, naistegelastele, naiselikkuse konstrueerimise viisidele jms. Kuna raamistik on lai, kasutan konkreetsemates analüüsides naisarenguromaani mudelit, mis sündis 1970. aastatel, kuid mis võimaldab arvestada ka feministliku mõtte hilisemaid arenguid.

Nõukogude eesti naiskirjanduse puhul mõjutavad need mudelid üksteise rakendatavust väga tugevasti. Mõlema mudeli keskmes on teatava õnnestuslikkuse ning etteantust hälbimise eeldus, kuid õnnestatavad struktuurid on erinevad. Nõukogude naisõiguslusretoorika tõttu pärsib üks mudel sageli teise toimimist vähemalt selle kõige ilmsemal või tava-pärasemal viisil. Näiteks on Luise Vaheri „Emajõe jutustust“ keerukas lugeda naistegelase iseseisvuse jõulise manifestatsioonina, kui lugeja jaoks jõuliselt domineerib nõukogude korra maksmapaneku konformistlik kirjeldus. Teinekord jällegi mudelid n-ö ühendavad oma õnnestava jõu: Lilli

Prometi „Meesteta küla“ täidab mitmed naisarenguromaani kriteeriumid, kuid on ühtlasi kirjanduslukku läinud meeldejäeva tsensuurijuhtumina ja seega ka rahvusliku vastuvõtumudeli seisukohalt plussmärgilisenä.

12. Usundi- ja müüdiuuringute töörühm (juht Tõnno Jonuks)

Eesti loodususund

Tõnno Jonuks

Eesti Kirjandusmuuseum

Loodust käsitletakse viimase kümnendi jooksul Eesti usundi kõige kesksema fenomenina. Alates 1930. aastatest on kultiveeritud kontseptsiooni loodusega kooskõlas elavatest eestlastest, kelle suhe loodusesse on võrreldes teiste Euroopa rahvaste, nende religioonide ja maailmavaadetega, olnud märksa aupaklikum ja hardam. Peamiselt Oskar Looritsa poolt hoopis teistel eesmärkidel loodud kontseptsiooni on eriti edukalt edasi arendatud viimase paari aastakümne jooksul. Arheoloogina huvitab mind Eesti loodususundi kontseptsiooni puhul ühelt poolt, kuidas selline religioon väljendub või võiks väljenduda folkloorivälistes allikates ning kuidas on muutunud suhtumine loodusesse pika perioodi jooksul. Teiselt poolt huvitab mind ka, kuidas loodususundi kontseptsioon on kujunenud akadeemilises teaduses ning kuidas on see 19. sajandi romantismi perioodi Lääne-Euroopa urbanistlikus kontekstis loodud kontseptsioon jõudnud „tagasi“ kaasaegse Eesti maapiirkonda.

Posterettekanded

Tekstide automaatne ajasemantiline analüüs

Siim Orasmaa

Tartu Ülikool

Tutvustan TÜ arvutilingvistika uurimisrühmas arendatavaid ajasemantilise analüüsi töövahendeid ja märgendatud keeleressursse.

Automaatse ajasemantilise analüüsi eesmärk on märgendada tekstides sündmusviited ja sündmustevahelised ajaseosed, et võimaldada seeläbi mahukates tekstikorpustes ajafakte hõlmavate päringute tegemist (nt leida, millal mingi konkreetne sündmus toimus) ning esitada tekstide sisu kokkuvõtlike kronoloogiatena.

Senises uurimustöös oleme keskendunud eelkõige ajalehekorpusete analüüsile: loodud on automaatne ajaväljendite tuvastaja (Orasmaa, 2012), TimeML formalismile (Pustejovsky jt. 2003) toetuv sündmusviidete ja ajaseostega märgendatud uudistekstide korpus (Orasmaa 2014) ning on alustatud esmaste uuringutega samadele sündmustele viitavate keelendite automaattuvastamiseks mitmes ajaleheartiklis (Orasmaa 2015).

Koostöö võiks hõlmata uurimusküsimusi, mis nõuavad suuremahuliste eestikeelsete korpusete ajafaktilist tooranalüüsi (nt ajafaktide tuvastamist ajaloolise uurimistöö toetamiseks), aga ka tuvastatud ajafaktide mitmesugust rühmitamist/organiseerimist (alates sama ajaperioodi kirjeldavate ajafaktide leidmisest kuni sündmustele viitavate keelendite grupeerimiseni samaviitelisuse alusel).

Orasmaa, S. 2012. Automaatne ajaväljendite tuvastamine eestikeelsetes tekstides. – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat 8.

Pustejovsky, J., et al. 2003. TimeML: Robust specification of event and temporal expressions in text. – New directions in question answering 3, 28–34.

Orasmaa, S. 2014. Towards an Integration of Syntactic and Temporal Annotations in Estonian. – In Proceedings of the Ninth International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC'14).

Orasmaa, S. 2015. Event coreference detection in Estonian news articles: preliminary experiments. – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat 11.

Eesti Wordnet

Heili Orav
Tartu Ülikool

Oma posterettekandes keskendume Eesti Wordneti tutvustusele, selle rakendusvõimalustele ning selle baasil tehtud sõnaseletusmängule Alias.

Eesti Keeleressursside Keskuse võimalused humanitaarteadlaste jaoks

Kadri Vider
Eesti Keeleressursside Keskus

Eesti Keeleressursside Keskus (EKRK) on riikliku tähtsusega teadus-
taristu, mille eesmärk on digitaalse eesti keelevara ja -andmestiku säi-
litamine ja uurijatele ligipääsu võimaldamine. EKRK on konsortsium,
mille liikmeteks on TÜ, TTÜ Küberneetika Instituut ja EKI, 2016. aasta
algusest ka Eesti Kirjandusmuuseum. EKRK kuulub rahvusvahelisse
CLARIN ERIC võrgustikku.

Kasutamise hõlbustamiseks koondatakse juurdepääs olemasolevatele
digitaalsetele arhiividele ja pakutakse keeletehnoloogia vahendeid kui
veebiteenust, mis kasutab arhiveeritud andmeid. EKRK juhendab res-
sursside dokumenteerimist ja arhiveerimist ning aitab ressursside loojatel
varustada digiressursse erinevat tüüpi (nt üldine avalik, akadeemiline ja
ärikasutus) kasutuslitsentsidega.

EKRK repositooriumisse kogutavad keeleressursid peavad vastama
rahvusvahelistele standarditele ja olema varustatud kasutuslitsentsiga.
Kogutud ressursside metaandmed tehakse registris ja repositooriumis
kättesaadavaks ja automaatselt töödeldavaks.

Keskuse teenuste kasutamiseks on loodud TAATi kaudu autentimis-
süsteem, et lubada ressursside kasutust võimalikult lihtsalt (*single-sign-on*
ehk SSO). Lisaks võimaldatakse kasutajakontod ning juurdepääs vabalt
kasutatavatele ressurssidele ka mitteteadlastest kasutajatele.

Eesti-siseselt on taristu avatud nii keeleressursside omanikele, arenda-
jatele kui ka kasutajatele, kes nõustuvad kasutus- ja litsentsitingimustega.

Eelistatud on teaduskasutajad ning eesti keele kasutajaskonnale avalikes huvides pakutavad keeleressursid ja keeletehnoloogilised vahendid.

EKRK tegeleb ka keeleressursside ja nende kasutusvõimaluste tutvustamisega oma võimalikele sihtrühmadele eeskätt sotsiaal- ja humanitaarteaduste valdkonnas.

Väljaannete esitlused

Journal of Baltic Studies

Journal of Baltic Studies erinumber „Between Arts and Politics: A Postcolonial View on Baltic Cultures of the Soviet era“ 47/1 (2016, toimetanud Epp Annus)

Journal of Baltic Studies erinumber „Between Arts and Politics: A Postcolonial View on Baltic Cultures of the Soviet era“ analüüsib kunstide ja poliitilise konteksti vahetõrka nõukogude perioodi eesti, leedu ja läti kultuuris. Sealjuures kasutatakse postkoloniaalsete uuringute metodoloogiat. Erinumbri sissejuhatuses tuuakse välja postkoloniaalsete uuringute põhimõisted ja esitatakse sissejuhatav ülevaade nõukogude perioodi balti kultuuridest. Erinumber tutvustab Balti uuringutes vähetuntud nõukogude modernsuse mõistet ning esitab teesi, et nõukogude modernsusdiskursus on lahutamatu nõukogude koloniaaldiskursusest: nõukogude perioodil on esiplaanil valgustuslik retoorika, mis esitab nõukogude võimu kui progressi eestseisjat, sealjuures määratletakse progress kommunistliku väärtussüsteemi kohaselt ning välistatakse teistsugused progressimudelid. Kõrge rahvusliku eneseteadvusega eesti, leedu ja läti kultuurides pörkusid nõukogude perioodi ametlikud diskursused 1930. aastateks väljakujunenud rahvuslike väärtussüsteemidega, tulemuseks olid vastandused, sulandused, hübriidsed kultuurimustrid.

Mäetagused

Mäetagused: Hüperajakiri 63 (2016, külalistoimetaja Iivi Zajedova)

Mäetaguste 63. numbri ajendiks on uuringu „Rahvatantsuharrastuse ja rahvatantsijate suurürituste roll omakultuuri hoidmisel“ raames Tallinna Ülikoolis korraldatud rahvusvaheline konverents „Eesti kultuuri suurpeod maailmapärandis“.

Numbri üks muljetavaldavamaid uurimusi pärineb Triinu Ojamaa sulest: „Kroonikaklipp kui kultuuriloo dokument: Hindäsi juhtum“. Artikli aluseks on Harald Perteni filmid, mis on hoiustatud Stockholmis Rootsi eestlaste arhiivis ning millel puuduvad algustitrid ja arhiivianndmed on puudulikud. Artikkel kirjeldab ühe filmiklipi analüüsimise käiku ning filmitud sündmuste ja isikute tuvastamisel kerkinud probleeme koos võimalike lahendusteedega. Ajakirja internetiversioonis on artiklile lisatud uurimuse raames subtiitritega varustatud filmiklipp, mille sisuks on eesti pagulaskooride vabaõhukontsert, millega oletatavalt 1940. aastate lõpul tähistati võidupüha (23. juuni).

Guntis Šmidchens Seattle'i Washingtoni Ülikoolist mõtiskleb Baltimaade laulupidude koha üle maailma vaimses kultuuripärandis ning vaatleb uute ja traditsiooniliste laulude suhet laulupidudel. Sille Kapper Tallinna Ülikoolist analüüsib kahte tantsumaailma – pärimuslik tantsimine ja rahvatantsuharrastus –, küsides, missugune on tantsupidudel osalemise, pärimusliku tantsimisega seotud teadmiste ja oskuste säilitamise ning edasikandmise roll nüüdisaja Eestis ning missugust omakultuuri hoiame tantsupidudel. Petri Hoppu Tampere Ülikoolist käsitleb põhjanaabrite koltasaamide rahvatantsu osa nende ajaloo, identiteedi ja tuleviku määratlemisel ning tänapäeva koltasaamide rahvatantsu ja identiteedi seoseid. Indiana Ülikooli emeritprofessor Ain Haas käsitleb vanade rahvapillide traditsioonide taaselustumist nii Eestis kui ka väliseestlaste seas, nähes seda kui vastupanu ilmingut moodsa ühiskonna homogeensusele ning linnastumisele. Kieli ülikooli emeritprofessor Hain Rebas arutleb võõrvõimu mõjude üle, keskendudes rahva vägivaldse lahutamise tulemusel tekkinud lõhestatusele koorimuusikas.

Ajakiri annab ülevaate vahepealsetest konverentsidest, ilmunud erialakirjandusest ja kaitstud väitekirjadest. Artiklitele on lisatud ingliskeelsed kokkuvõtted.

Folklore: Electronic Journal of Folklore

Folklore: EJF 63 (2016)

Folklore: EJF 63. number on sissevaade Kasahstani kultuuriteadusse, tutvustades sealseid uurimisküsimusi, meedodeid ja lähenemisi.

Aimar Ventseli ja Baurzhan Zhanguutini ühisartikli huviorbiidis on Pakhta-Arali vangilaager, mis loodi tööjõu saamiseks Kasahstani puu-villatööstuses.

Zhanat Kundakbayeva ja Kamshat Rustemi kirjutis on pühendatud Nõukogude Liidu kuulsale kirjanikule Gabit Musrepovile ning pakub tema kolme lühijutu kirjandusliku analüüsi, mille keskpunktis on kirjaniku ja tsensuuri suhted nõukogude võimu kontrolli tingimustes.

Madina Sultanova, Natalia Mikhailova ja Dinara Amanzholova analüüsivad enesekohast kogemust kaasaegses globaalsusest mõjutatud kasahhi kunstis. Vaadeldakse kunsti paigutumist maailmas – ühest küljest on tegemist läänelikema riigiga orientaalsete riikide seas, teisalt kõige orientaalsema riigiga lääneriikide seas.

Galina Vlasova võrdleb oma artiklis slaavi ja kasahhi rahvakalendrit, tuues tüpoloogilisi ja etnokultuurilisi paralleele. Slaavi pühade kalender kujutab endast kahe usu sünteesi: paganlus ja kristlus. Kasahhi pühade kalendri fookuses on paganluse ja islami printsiipide kokkupuuted.

Sholpan Zharkynbekova ja Atirkul Agmanova annavad ülevaate mõnedest prioriteetsetest uurimissuundadest, mida rakendatakse lingvistikas ja sotsiolingvistikas.

Erik Aasland toob oma artiklis välja võimu suhtumise suulisse traditsiooni ning Youtube'i videode analüüsi kaudu näitab ta sotsiaalmeedia rolli ja mõju ühiskonnas.

Arutelurubriigis keskenduvad Aimar Ventsel ja Natalia Struckova akadeemilise kirjutamise erinevustest tekkivatele pingetele (lääne stiil vs Venemaa ning teiste endiste sotsialistlike riikide stiil).

Lisaks on selles numbris Taive Särje koostatud pikem raamatututvustus (Guntis Šmidchens. *The Power of Song: Nonviolent National Culture in the Baltic Singing Revolution*, 2014), antud ülevaade uutest teaduspublikatsioonidest, Tartu Ülikoolis kaitstud doktoritöödest ja Portugalis toimunud 9. interdistsiplinaarsest vanasõnade teemalisest kollokviumist. Folklore: EJF on kättesaadav internetis www.folklore.ee. Kasahstani erinumbri külalisttoimetaja on Aimar Ventsel.

